

Pier Paolo Pasolini (5 marca 1922 w Bolonii - 2 listopada 1975 w Ostii)

Tego reżysera z miasta Bolonia

nie tyczyła się zwykła monotonia,

zaczął "Mamą Romą",

zakończył "Sodomą",

nad jego grobem głosów kakofonia.

(ebs)

Pasoliniego znaleziono martwego w noc Wszystkich Świętych, z 1 na 2 listopada 1975 roku na plaży w Ostii, trzy tygodnie przed premierą jego ostatniego filmu "Salo, czyli 120 dni Sodomy" ("Salo o le 120 giornate di Sodoma"). Miał zgniecioną klatkę piersiową, posiniaczoną twarz, złamany nos i szczękę. Palce u rąk były połamane lub obcięte.

Kilka godzin później karabinierzy zatrzymali samochód Pasoliniego, Alfę Romeo Giulia GT 2000, prowadzony przez 17-letniego Giuseppe Pelosiego. Chłopak przyznał się do kradzieży auta, a później również do morderstwa. Pelosi trudnił się prostytutką - zeznał, że został przez Pasoliniego zabrany listopadowego wieczora spod rzymskiego dworca Termini (Pasolini miał podobno często zabierać stamtąd męskie prostytutki). Zjedli razem obiad w restauracji i pojechali nad morze. Tam Pasolini miał rzekomo zacząć gwałtownie "dobierać się" do chłopaka, co według Pelosiego było przyczyną jego ataku. Jak przyznał przed sądem, najpierw skatował Pasoliniego pałką, potem przejechał go jego własnym samochodem. Niemniej podczas procesu wyszły na jaw fakty, które podawały w wątpliwość wersję Pelosiego i wskazywały na udział w morderstwie osób trzecich. Nigdy ich jednak nie odnaleziono. Giuseppe Pelosi został skazany za zabójstwo.

Po trzydziestu latach od morderstwa, 5 maja 2005 roku, Pelosi wycofał swoje zeznania w sprawie zabójstwa, twierdząc, że Pasoliniego zamordowało trzech nieznanych mu mężczyzn, mówiących z południowowłoskim akcentem, którzy obelżywie nazywali Pasoliniego "plugawym komunistą". Stwierdził, że musiał przyznać się do zabójstwa, gdyż mężczyźni zagrozili mu skrzywdzeniem jego rodziny.

Powodem zbrodni mogła być polityczna zemsta za nieprzejednaną postawę Pasoliniego w wielu publicznych sprawach istotnych dla ówczesnych Włoch. Bernardo Bertolucci, znany reżyser i uczeń Pasoliniego, uważa, że było to zabójstwo na zlecenie rządzącej wówczas Włochami Chrześcijańskiej Demokracji, czego jednak nie udowodniono. Nowe zeznania Pelosiego przyczyniły się do wznowienia śledztwa przez rzymską prokuraturę.

Dla wielu śmierć reżysera była dopełnieniem jego twórczości, ostatnim aktem wieńczącym spektakl jego życia. Sam Pasolini często poruszał temat umierania, pisał o własnym końcu, w niektórych wierszach przedstawiał nawet proroczo szokujące okoliczności tego końca. W jednym z esejów pisał: *"Wolność. Kiedy naprawdę i głęboko przemyślałem to tajemnicze słowo, zrozumiałem, że nie znaczy ono nic innego, tylko wolność wyboru śmierci. Wolność nie może objawić się w żaden inny sposób, niż przez mniejsze lub większe męczeństwo"*.

Śmierć Pasoliniego nie była samobójstwem, wyglądała jednak jak ostateczne spełnienie idei "wyrazić siebie i umrzeć". Początkiem twórczości filmowej Pasoliniego był "Włóczykij", w którym śmierć głównego bohatera definiuje całe minione życie młodego Vittorio. Reżyser zakończył życie podobnie - filmowym testamentem i śmiercią - tak samo skandalicznymi i przerażającymi.

(z Wikipedii)

*

Jarosław Mikołajewski opisał śmierć Pasoliniego w artykule pt. "Rzymska komedia, Czyściec, Pieśń V" z 4 grudnia 2009 roku dla Gazety Wyborczej:

Jest sobota, 1 listopada 1975 r. „Wstaje późno, jak zawsze - relacjonuje jego kuzyn. - Je w domu z matką, z Graziellą i Nico Naldinim. Potem pojawiają się Laura Betti i Ninetto Davoli. O czwartej przychodzi Furio Colombo, szef l'Unita, organu Włoskiej Partii Komunistycznej. Będzie przeprowadzał z nim wywiad, potrwa to do szóstej. Tytuł zaproponuje sam Pasolini: »Wszyscy jesteście zagrożeni «”.

* * *

Scena egzekucji z ostatniego filmu Pier Paolo Pasoliniego "Salò o le 120 giornate di Sodoma", zsynchronizowana z "Veris leta facies" (Carmina Burana):

<http://www.youtube.com/watch?v=8iXnx7TityU>

* * *

Pier Paolo Pasolini: Śpiew ludu

Rok tysiąc dziewięćset pięćdziesiąty drugi
Przepływa nad Włochami
Pojawił się nagle
Jedynie lud jego obecność czuje naprawdę
Nowoczesnością nie zaślepiony
On jeden nowoczesny
I nigdy poza czasem.
Ci sami nowi młodzi
Po staremu nowi
Aby twarz ludu wieczną odcisnąć na młodej skórze.

Pierwsze w tym roku słońce portyki mieścin ogrzewa
Apenin owce grzeje
Wieś jeszcze oddycha śniegiem
W powiecie wystawy krzyczą
W nim cała nasza radość
W nim radość nasza wybuchnie.
Nam przyszło żyć raz jeszcze na pokolenie jedno
Pojęcia zielonego
Nie mamy
Co było przedtem

Na tej zbiedniałej ziemi
Na ziemi upokorzonej
Nie wiemy
Kto żyje czysty w pamięci historii matki
Kto dzięki magicznym słowom
Historię prawdziwą tworzy

Nam przyszło żyć jedynie raz jeden na pokolenie.

Na życia kładce
Którą
Rozum nad ludźmi zawiesił
Lud wiecznie żywy śpiewa
Służalczo pochylony
Żyje w dzielnicach naszych
One własnością naszą
Żyje w nieznanach domach
Których i poznać nie warto
Na życia kładce
Lud śpiewa
Czas nadszedł życie zmienić
Wbrew naszej obronie wściekłej
Lud
Przeznaczenie nasze
Czeka na życie nowe.
Popatrzmy raz za siebie
To nasz jedyny przywilej
Tam inny lud
Też lud
Śpiewa
Bunt chrześcijaństwa narodzin
Za nami pozostaje
Śpiew ludu znieruchomiały
Wiecznie ten sam śpiew ludu
Śpiew ludu znieruchomiały
Już nie ma pochodni nocą
Ulice w świetle nowym
Na naszych przedmieściach
Ci sami
Rodzą się nowi chłopcy.

W Ivrei ciemnych sadach
Do leniwego słońca
Dzieciaki wołanie wznoszą
Adalbertos komis kurtis
W dolinach Toskanii
Z jaskółką
Hor atorno fratt helya
Krzyczą
Grubiaństwo kapłańskie spada
W imię świętego imienia
Na proste dziecięce serca
W imperium przez Boga danym
Ot taka to sobie prowincja
Gdzie lud śpiewa
Lud śpiewa
Nad Campidoglio rzeźbiarzy dłuto dźwięczy
Jeczy Apenin skała

Jęk Komun Alpejskich dosięga
Na miarę przestrzeni nowych
Wyzwała się nowy człowiek
Robotnik refren powtarza
Rozlała się dusza jego
Po całym świecie
Zastyga w gotyku niewolnik
Lud światem pozostaje
I śpiewa.

Nowe kolory narodów
W napoleońskim wietrze
Pod Drzewem Wolności mieszczanin
Nowego się uczy czasu
Nowego Ca ira się uczy
Broni wyrobnik panów
Opiewa wyrobnik ich chwałę
Ich wieczne okrucieństwo
Śpiewa pies wygłodzony
Psom ręki wolność nie poda
Głosu wolności nie słyszy
Lud co się w psa zamienił
I ciągle śpiewa.

Prawda mój chłopcze
Co śpiewasz
Na nędznym Aniene brzegu
Tutaj w Rebibbia
Opiewasz prostaczków chwałę
Ich starożytną lekkość
Wdzięk prostych ludzi
To twoja
Piosenka niby nowa
A przecież śpiewasz jeszcze
Twardą odwetu pewność
Odwetu nieuchronność
Pośród lepierek ciemnych
Pośród drapaczy chmur
Głosisz nadejście radości
Do ludu smutnego serca.
W tobie choć nie wiesz o tym
Historia świadomość zamknęła
Historia z której Człowiek ma tylko przymus wspomnień
Nie zaś swobodną pamięć
Może wyboru nie ma
Innego
Innej drogi
Dla twego serca które po sprawiedliwość zmierza
Jak światła początku szukać
w nieświadomości ludu.

*

(z tomu "Le ceneri di Gramsci", 1957, tł. Andrzej W. Szadkowski)

* * *

Il canto popolare

Improvviso il mille novecento
cinquanta due passa sull'Italia:
solo il popolo ne ha un sentimento
vero: mai tolto al tempo, non l'abbaglia
la modernità, benché sempre il più
moderno sia esso, il popolo, spanto
in borghi, in rioni, con gioventù
sempre nuove - nuove al vecchio canto -
a ripetere ingenuo quello che fu.

Scotta il primo sole dolce dell'anno
sopra i portici delle cittadine
di provincia, sui paesi che sanno
ancora di nevi, sulle appenniniche
greggi: nelle vetrine dei capoluoghi
i nuovi colori delle tele, i nuovi
vestiti come in limpidi roghi
dicono quanto oggi si rinnovi
il mondo, che diverse gioie sfoghi...

Ah, noi che viviamo in una sola
generazione ogni generazione
vissuta qui, in queste terre ora
umiliate, non abbiamo nozione
vera di chi è partecipe alla storia
solo per orale, magica esperienza;
e vive puro, non oltre la memoria
della generazione in cui presenza
della vita è la sua vita perentoria.

Nella vita che è vita perché assunta
nella nostra ragione e costruita
per il nostro passaggio - e ora giunta
a essere altra, oltre il nostro accanito
difenderla - aspetta - cantando supino,
accampato nei nostri quartieri
a lui sconosciuti, e pronto fino
dalle più fresche e inanimate ère -
il popolo: muta in lui l'uomo il destino.

E se ci rivolgiamo a quel passato
ch'è nostro privilegio, altre fiumane
di popolo ecco cantare: recuperato

è il nostro moto fin dalle cristiane
origini, ma resta indietro, immobile,
quel canto. Si ripete uguale.
Nelle sere non più torce ma globi
di luce, e la periferia non pare
altra, non altri i ragazzi nuovi...

Tra gli orti cupi, al pigro solicello
Adalbertos komis kurtis!, i ragazzini
d'Ivrea gridano, e pei valloncelli
di Toscana, con strilli di rondinini:
Hor atorno fratt Helya! La santa
violenza sui rozzi cuori il clero
calca, rozzo, e li asserva a un'infanzia
feroce nel feudo provinciale l'Impero
da Iddio imposto: e il popolo canta.

Un grande concerto di scalpelli
sul Campidoglio, sul nuovo Appennino,
sui Comuni sbiancati dalle Alpi,
suona, giganteggiando il travertino
nel nuovo spazio in cui s'affranca
l'Uomo: e il manovale Dov'andastà
jersera... ripete con l'anima spanta
nel suo gotico mondo. Il mondo schiavitù
resta nel popolo. E il popolo canta.

Apprende il borghese nascente lo Ça ira,
e trepidi nel vento napoleonico,
all'Inno dell'Albero della Libertà,
tremano i nuovi colori delle nazioni.
Ma, cane affamato, difende il bracciante
i suoi padroni, ne canta la ferocia,
Guagliune 'e mala vita! in branchi
feroci. La libertà non ha voce
per il popolo cane. E il popolo canta.

Ragazzo del popolo che canti,
qui a Rebibbia sulla misera riva
dell'Aniene la nuova canzonetta, vanti
è vero, cantando, l'antica, la festiva
leggerezza dei semplici. Ma quale
dura certezza tu sollevi insieme
d'imminente riscossa, in mezzo a ignari
tuguri e grattacieli, allegro seme
in cuore al triste mondo popolare.

Nella tua incoscienza è la coscienza
che in te la storia vuole, questa storia
il cui Uomo non ha più che la violenza
delle memorie, non la libera memoria...

E ormai, forse, altra scelta non ha
che dare alla sua ansia di giustizia
la forza della tua felicità,
e alla luce di un tempo che inizia
la luce di chi è ciò che non sa.

1952-1953

* * *

Główne wyznaczniki stylu

Charakterystycznymi cechami twórczości Pasoliniego są:

Wolność, najwyższą wartością

Całkowita wolność sztuki, swoboda przekonań i postępowania. Nie uznawał tematów tabu, w imię wolności twórczej przekraczał bariery obyczajowe i estetyczne, łamał konwencje.

Celebrowanie życia i jednoczesna fascynacja śmiercią

Świadomość istnienia śmierci jest niezbędna, by w pełni smakować intensywność życia, tak jak nie ma pełni rozkoszy bez zaznania cierpienia. Pasolini czynił ze śmierci najwyższą sublimację rozkoszy w postaci osiągnięcia pełnego wyzwolenia. Mimo zdecydowanie deklarowanego ateizmu, pociągała go myśl o ofierze i poświęceniu, szukał źródeł i interpretacji "świeckiej świętości". Uważał siebie za artystę-męczennika, który musi poświęcić życie, aby osiągnąć jego spełnienie.

Synkretyzm

Filmy Pasoliniego przechodzą ze skrajności w skrajność i łączą przeciwstawne idee. Jego wczesna twórczość zahaczała w formie o neorealizm i niemal dokumentalny opis rzeczywistości, potem chętnie sięgał po figury symboliczne i metafory. Przechodził od nihilizmu do hedonizmu, od idei męczeństwa i cierpienia do pochwały nieskrępowanej witalności i zmysłowości, swobodnie łączył tematykę katolicką z manifestacją marksizmu.

Brak klasycznej narracji

Jego filmy to specyficzny zapis wizji poetyckich - nie mają prostej linii narracyjnej. Bywa, że składają się z sekwencji luźnych, pozornie zupełnie niezwiązanych ze sobą scen. Pasolini woli przedstawić rytm odczuwanych emocji, niż o nich opowiadać.

Cieleśność i seksualność

Scenami pożądania, seksu i upojenia posługuje się, by szukać dróg wyrwania się z ograniczeń. Rytm fizycznego zbliżenia, napiętność są chwilą, gdy można odczuć brak kontroli, wyzwolić się z więzów, zatracić i rozplątać. Odczucia osiągają apogeum, aż do bólu, a przy tym szczyt rozkoszy dla Pasoliniego ma w sobie coś ze śmierci, która jest pełnią wolności.

Pasja

Filmy reżyserowane przez Pasoliniego nigdy nie są "letnie". W każdym z nich widoczne jest pełne zaangażowanie twórcze, żarliwość i poświęcenie. Niedopowiedzenia, zamglone czy delikatne sugestie nie są w jego stylu, woli

dzikość, brutalność, drapieżność, szokujące kontrasty, estetyczną ekstremalność. Nie boi się reakcji widzów, nie zważa na ich uczucia i wrażliwość, nie dba o zdanie krytyków. Kreśli swoją opowieść bezkompromisowo, dokładnie tak, jak ją sobie wyobraził.

Postrzeganie władzy

"Człowiek" nie brzmi dumnie - pragnie zdobyć władzę, a przy tym nie znosi jej nad samym sobą. Wszelkie odgórne nakazy krępują prawdziwe ja, które jest z gruntu amoralne, kształtowane przez popędy. Wszelka moralność to gorset narzuconych z zewnątrz zasad postępowania, które nie są osiągnięciem cywilizacji, ale wypływają z chęci manipulowania innymi. W tych kategoriach postrzega politykę, wiarę i społeczeństwo - krępują jednych, a dają ujście brutalności drugim.

Inspiracje

Pasolini chętnie sięga po tematykę biblijną, literaturę starożytną i klasykę prozy, które wykorzystuje do analizowania stałości i niezmienności mitów i archetypów zakorzenionych w kulturze i przekłada je na współczesność. Ich powtarzalność jest przyczynkiem do analizy stałości ludzkiej natury oraz jej najbardziej witalnych potrzeb, pragnień.

Technika realizacyjna

Pasolini posługuje się krótko montowanymi scenami, kadry są często mocno rozświetlone, scenografia oszczędna, wręcz ascetyczna, przypomina czasami dekorację teatralną. Wypracował własną metodę, w której łączył realistyczną prezentację rzeczywistości i naturalizm z wyrafinowaną stylizacją plastyczną. Aktorzy grający w filmach Pasoliniego to przede wszystkim naturszczycy, wręcz wzięci wprost z ulicy, którzy zafascynowali go twarzą, kalectwem, typem fizycznym.

Podkreśla się też "malarskość" obrazów filmowych Pasoliniego. W każdym nowym filmie krytycy wspólnie ze znawcami malarstwa doszukiwali się stylizacji na znane płótna wielkich włoskich renesansowych malarzy. We "Włóczykiju" odnaleziono nawiązanie do "Madonny" Domenica Ghirlandaio. W "Mamma Roma" scena wesela, która rozpoczyna film, przypomina "Ostatnią wieczerzę" tego samego malarza (tym razem bez obrazoburczości, raczej na zasadzie wolnego skojarzenia), a finałowe ukrzyżowanie głównego bohatera stylizowane jest na obraz męki Jezusa z "Martwego Chrystusa" Andrei Mantegni. Obrazy pustyni, częsty motyw w jego filmach, Pasolini jakby wyjmował z obrazów mistrzów takich jak "Agonia w Ogrodzie" Mantegni. "Dekameron" to z kolei jedna wielka stylizacja na twórczość Giotto.

*

Pier Paolo Pasolini urodził się 5 marca 1922 w Bolonii. Z wykształcenia filolog i lingwista romański. Był jednym z najbardziej znanych intelektualistów swojego pokolenia. Uznawany za nonkonformistę i twórcę kontrowersyjnego. Według Susan Sontag był najbardziej rozpoznawalną figurą we włoskiej sztuce i literaturze po II wojnie światowej. Sam konsekwentnie utrzymywał, że przede wszystkim jest poetą.

Wyreżyserował 26 filmów, był autorem blisko 50 scenariuszy, 6 powieści, 7 zbiorów poezji, opublikował wiele rozpraw filozoficznych i tekstów dotyczących sztuki filmowej. Nie ukrywał swojego homoseksualizmu. Z jednej strony jego twórczość spotykała się z uznaniem i podziwem, z drugiej zaś szokowała bulwersując opinię publiczną i świat filmowy. Jego filmy wywoływały skandale, wielokrotnie zabraniano ich dystrybucji. Pasolini przed sądem stawał 36 razy.

Zmarł w tragicznych okolicznościach 2 listopada 1975 w Ostii. [1]

